

Drempels wegwerken in duaal leren. Toekomstperspectief voor huidige doelgroep leren en werken

Vlaamse Onderwijsraad
Koning Albert II-laan 37
BE-1030 Brussel
T +32 2 219 42 99

www.vlor.be
info@vlor.be

Wijs beleid door overleg

Advies op eigen initiatief

Uitgebracht door de Raad Secundair Onderwijs op 13 juni 2019 met eenparigheid van stemmen

Vorbereiding: commissie Onderwijs - Arbeidsmarkt: seminarie duaal leren voor kwetsbare groepen op 19 december 2018, commissie Onderwijs -Arbeidsmarkt op 20 maart, Raad Secundair Onderwijs op 4 april, commissie Onderwijs - Arbeidsmarkt op 24 april, commissie voor Onderwijs aan lerenden met specifieke noden op 2 mei, commissie Leerlingenbegeleiding op 14 mei, commissie Onderwijs - Arbeidsmarkt op 22 mei 2019

Dossierbeheerder: Koen Stassen

1 Aanleiding

Al in het advies over de eerste conceptnota duaal leren, uitte de Vlor zijn bezorgdheid over de verdringing van de huidige doelgroep van leren en werken uit duaal leren.¹ Er gebeurden ondertussen een aantal bijstellingen en de aanloopfase kreeg vorm. Tot op vandaag blijft de vrees echter bestaan dat een groep jongeren die nu in leren en werken zijn weg vindt naar een kwalificatie, dat in de toekomst niet meer zal kunnen doen in duaal leren. Daarnaast is er een groep jongeren in leren en werken die sowieso geen aansluiting zal vinden bij duaal leren maar waarvoor het ook onduidelijk is waar ze terecht komen als het stelsel van leren en werken uitdooft.

De centrale vragen van het advies zijn dan ook:

- Hoe kan duaal leren uitgebouwd worden tot een leerweg waar alle leerlingen die hierin een gepast traject vinden, ook effectief toegang krijgen?
- Hoe voorkomen we dat er na de uitdoving van leren en werken een erg diverse groep dbso-leerlingen geen plaats vindt in het onderwijs?

Met dit advies roept de Vlor beleid én onderwijsinstellingen op om zich voor te bereiden op het uitdoven van leren en werken. Het is immers niet omdat leren en werken uitdooft, dat de doelgroep verdwijnt.

Het buitengewoon onderwijs blijft buiten de focus van het advies omdat de Vlor een specifiek advies zal uitbrengen over de toekomst van het onderwijs voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. De Vlor-studiedag over redelijke aanpassingen bij werkplekleren op 19 juni 2019 kan daarvoor bijkomende input leveren.

2 Leren en werken: huidige situatie²

Door de invoering van duaal leren vanaf 1 september 2019 dooft het stelsel van leren en werken uit. Binnen welke termijn dit gebeurt, moet een nieuwe Vlaamse Regering nog beslissen. Dat betekent dat het persoonlijk ontwikkelingstraject, het voortraject en het brugproject niet langer zullen bestaan. Ze zullen deels worden opgevangen door de aanloopfase en deels door de uitbreiding van de naadloos flexibele trajecten (NAFT).

Uit de huidige leerlingenpopulatie van leren en werken zijn er leerlingen die in duaal leren en de aanloopfase een gepast traject kunnen vinden mits het wegwerken van drempels. Daarnaast zijn er echter nog heel wat leerlingen uit leren en werken die niet in duaal leren terecht kunnen. Om dit te verduidelijken, is het goed om de vier verschillende 'fasen' die bestaan in leren en werken op te sommen:

- De component leren kan ingevuld worden in een CDO of in de leertijd;
- De component werkplekleren kan ingevuld worden door:

¹ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Secundair Onderwijs. [Advies over de conceptnota duaal leren](#), 12 maart 2015.

² tot 31/8/2019

- arbeidsdeelname: reguliere tewerkstelling, een sportgerelateerde opleiding, vrijwilligerswerk, het tijdelijk volgen van een bijkomende opleiding, culturele, sociale of sportactiviteiten (fase 1)
 - brugproject: een vorm van arbeidsparticipatie, gericht op jongeren die arbeidsbereid zijn, maar hun arbeidsgerichte attitudes en vaardigheden nog verder moeten ontwikkelen (fase 2)
 - voortraject: een specifieke opleidings- en begeleidingsmodule, gericht op jongeren met ontoereikende attitudes en vaardigheden, die nog geen duidelijk loopbaanperspectief hebben, en dat als traject altijd past in een arbeidsgerichte context (fase 3)
- ─ Daarnaast kunnen kwetsbare jongeren in problematische situaties ook een persoonlijk ontwikkelingstraject (POT) volgen waarbij, door middel van intensieve individuele begeleiding en aangepaste activiteiten, de zelfredzaamheid en het maatschappelijk functioneren wordt verhoogd en waarbij ze op die wijze worden voorbereid op een arbeidsgericht traject. (fase 4)

Op 1 februari 2019 zag de deelname aan leren en werken er als volgt uit³:

Normaal Economisch Circuit (NEC)	2741	30,9%
Thuishelper	10	0,1%
Andere	618	7,0%
Persoonlijke Ontwikkelingstrajecten (POT)	595	6,7%
Brugproject (BRUG)	1031	11,6%
Voortraject (VT)	546	6,2%
Niet Onmiddellijk Beschikbaar (NOB)	797	9,0%
Te Oriënteren (TO)	2534	28,6%
Totaal ingeschreven in dbso	8872	100%
Totaal ingeschreven in leertijd (op 1/5/2019)	1712	

3 Drempels wegwerken in duaal leren

Dat de bezorgdheid van de Vlor over de verdringing van kwetsbare leerlingen uit duaal leren niet uit de lucht is gegrepen, blijkt uit zowel internationaal als Vlaams onderzoek:

‘Een derde gevaar [van de invoering van een duaal onderwijssysteem] betreft het probleem van de moeilijk plaatsbare jongeren en de toegang tot het systeem.’⁴

‘Er bestaat bezorgdheid over jongeren die moeilijk aansluiting vinden bij duaal leren. Voor kwetsbare groepen (bv. in termen van weerbaarheid en maturiteit) van leerlingen (bv. huidige doelgroep van het DBSO en het BuSO) kunnen slechte ervaringen op de werkplek

³ Cijfers van het departement Onderwijs en Vorming, Afdeling Secundair Onderwijs en Leerlingenbegeleiding. Een meer gedetailleerd overzicht van de inschrijvingen zit in bijlage.

⁴ Verhaest, D., Baert, S., De Rick, K., De Witte, K., Laurijssen, I., Smet, M. & Tobback, I. (2018). *De Invoering van Duaal Leren in Vlaanderen: Een Wetenschappelijke Reflectie*. SONO Research Paper, Steunpunt Onderwijsonderzoek, Gent, p.13

daarenboven ook kwalijke gevolgen hebben op het zelfbeeld en de motivatie, met een verhoogd risico op uitval als gevolg.’⁵

‘Our preliminary results indicate that higher performing students (regarding their grades, school delay, and educational track) and motivated students are more likely to obtain an apprenticeship, as well as obtain a formal employment agreement (after the apprenticeship)’.⁶

De Vlor is ervan overtuigd dat ook eerder kwetsbare jongeren een plaats verdienen in duaal leren zodat het zijn ambitie kan waarmaken om bij te dragen aan een verlaging van de ongekwalificeerde uitstroom. Er moeten dan ook extra maatregelen genomen worden om een ongelijke toegang te duaal leren te voorkomen. Daarbij moeten zeker de nodige lessen getrokken worden uit wat er werkt in leren en werken.

3.1 Volop inzetten op de uitwerking van de aanlooffase

De aanlooffase is uitgewerkt als een onderdeel van duaal leren en is gericht op leerlingen die wel arbeidsbereid maar nog niet arbeidsrijp zijn. Ze kunnen in de aanlooffase voorbereid worden op een instap in duaal leren. De aanlooffase wordt daarbij zo kort als mogelijk, maar zo lang als nodig gehouden.

In zijn adviezen over de aanlooffase heeft de Vlor aangegeven dat het een belangrijk traject is voor jongeren die nog een afstand moeten overbruggen naar de werkplek.⁷ In de huidige doelgroep van leren en werken zijn er zeker jongeren die een gepast traject zullen vinden in de aanlooffase. De grootste bezorgdheid voor de huidige doelgroep in leren en werken is dat de aanlooffase geen ‘eindbestemming’ mag worden voor de leerlingen, maar een echte opstap is naar duaal leren.

Het principe ‘zo kort als mogelijk, zo lang als nodig’ voor de aanlooffase, moet ook mogelijk gemaakt worden door een adequate financiering.

3.2 Duaal leren vanaf de tweede graad

Het aanbod bepaalt mee de instroom in duaal leren. Door een aanbod te voorzien voor de derde graad en de specialisatiejaren, maar niet of zeer beperkt in de tweede graad, worden de mogelijkheden van duaal leren beperkt.

Daar zijn verschillende verklaringen voor:

- De vrees dat er een instroom in duaal leren komt van 15-jarigen. In de praktijk gaat het vooral om jongeren met schoolse vertraging die hun tweede graad nog niet hebben afgerond;

⁵ Nouwen, W., Orozco, M. & Clycq, N. (2019). *Duaal leren op proef. Evaluatiestudie van de proeftuinen ‘Schoolbank op de werkplek’. Tussentijds rapport schooljaar 2017-2018*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen. p. 11.

⁶ Tobback, I., Verhaest, D. & Baert, S. (2018a). *Student access to apprenticeships: student characteristics and underlying mechanisms*. Paper presented at the 4th LEER Workshop on Education Economics, Leuven.

⁷ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Secundair Onderwijs. [Advies over de maatregelen voor de organisatie van duaal leren en de aanlooffase](#), 17 mei 2018; Vlaamse Onderwijsraad, Raad Secundair Onderwijs. [Advies over de aanlooffase van het duaal leren](#), 19 april 2018

- Duaal leren wordt als ‘sterk merk’ in de markt gezet. De instroom van leerlingen die een beroepskwalificatie (BK) of onderwijskwalificatie (OK) van niveau 2 willen bereiken via duaal leren, zou afbreuk kunnen doen aan die uitstraling;
- Een aantal sectoren gelooft niet in het civiel effect van beroepskwalificaties op niveau 2.

Hoewel niet bedoeld voor een grote groep, is het belangrijk dat die tweede graad net wel wordt aangeboden als opstap naar duaal leren in de derde graad of als een opstap naar een volwaardige kwalificatie. De mogelijkheid van een OK2 of BK2 mag dus niet beperkt blijven tot de aanloopfase, maar moet uitgebreid worden naar duaal leren. Die aanbeveling wordt ondersteund door het tussentijds rapport van de evaluatiestudie van de proeftuinen:

‘Hoewel er weinig vraag is naar een breed duaal aanbod in de tweede graad, kan het wel een alternatieve kwalificerende leerweg bieden voor een specifieke groep van (vaak schoolvertraagde) leerlingen die schoolmoe zijn.’⁸

Er moeten dus voldoende ‘smalle’ opleidingen voorzien worden die gelinkt zijn aan de matrix secundair onderwijs.

Jammer genoeg kan er niet geput worden uit ervaringen uit het tijdelijk project ‘Schoolbank op de werkplek’ omdat er geen opleidingen van de tweede graad werden opgenomen, ondanks een expliciete vraag om dat wel te doen.⁹

De mogelijkheid voorzien om duaal leren ook al in de tweede graad te organiseren, betekent niet dat dit wordt gezien als een eindpunt. Het belang van een volwaardige kwalificatie, inclusief algemene vorming, blijft het uitgangspunt van elk onderwijstraject.

3.3 Organisatorische drempels wegwerken

Er moeten een aantal organisatorische drempels weggewerkt worden bij duaal leren:

- De toelatingsvoorwaarde voor een aanloopfase is dezelfde als voor een standaardtraject. Jongeren die instappen in de aanloopfase moeten de ruimte krijgen om te groeien naar de instap in een duaal traject;
- In het huidige dbso zijn er weinig leerlingen die in aanmerking komen voor een instap in duaal leren omdat een kwalificatie van de tweede graad als voorwaarde wordt gesteld voor de meeste opleidingen;
- De koppeling van de aanloopfase aan een standaardtraject neemt heel wat flexibiliteit weg:
 - zowel voor de organisatie van de aanloopfase op maat van de leerling;
 - als onderwijsprogrammatorisch: een instelling moet het duaal structuuronderdeel programmeren voordat er een aanloopstructuuronderdeel kan aangeboden worden. Omdat het een jaar voordien niet te voorspellen is welke aanloopfase er nodig zal zijn, hebben de scholen onvoldoende flexibiliteit om het aanbod te organiseren in functie van de vragen die zich aandienen doorheen het schooljaar;

⁸ Nouwen, W., Orozco, M. & Clycq, N. (2019) *Duaal leren op proef. Evaluatiestudie van de proeftuinen ‘Schoolbank op de werkplek’*. Tussentijds rapport schooljaar 2017-2018. Antwerpen: Universiteit Antwerpen, p. 14.

⁹ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Secundair Onderwijs. [Advies over het voorontwerp van decreet duaal leren](#), 12 oktober 2017.

- Uit de evaluatie van het decreet Leren en werken bleek dat de modulaire organisatie het aantal kwalificaties heeft doen toenemen en dus gunstig bleek voor het uitstroomniveau van leerlingen.¹⁰ Probleem is dat de modulaire duale opleidingen nu vaak uit te grote modules bestaan. Daardoor kan het principe van tussentijdse succeservaring eigenlijk niet werken. De modules moeten niet bepaald worden door de arbeidsmarkt bij de ontwikkeling van de beroepskwalificaties, maar wel bepaald worden vanuit onderwijskundige overwegingen.

3.4 Trajectbegeleiding uitbouwen

Trajectbegeleiding is een belangrijke voorwaarde om duaal leren te doen slagen. Die begeleiding slaat zowel op de school- als op de werkcomponent, om ervoor te zorgen dat een leerling zijn opleidingsplan kan realiseren. Omdat er in leren en werken heel wat ervaring werd opgedaan met trajectbegeleiding, moet onderzocht worden hoe die expertise vertaald kan worden naar duaal leren. Die expertise is niet enkel bruikbaar voor de huidige doelgroep in leren en werken, maar is ook breder inzetbaar. Het gaat dan niet enkel om administratieve ondersteuning van de trajecten, maar ook om de sociaal-emotionele begeleiding van leerlingen op school en op de werkplek. De trajectbegeleiding past uiteraard binnen de bredere visie van de school op leerlingenbegeleiding (cfr punt 4.2).

Pijlers die de Vlor formuleerde voor trajectbegeleiding in leren en werken en die kunnen overwogen worden bij de uitbouw van de trajectbegeleiding in duaal leren¹¹:

- integrale benadering;
- opleidingskeuze van de jongere;
- samenwerking in een bredere context;
- kwaliteitsvol werken;
- continuïteit;
- professionalisering.

Als er nood is aan extra begeleiding van kwetsbare leerlingen bij de zoektocht naar werk of tijdens de invulling van de werkplekcomponent, kan een beroep gedaan worden op externe aanbieders in het kader van IBAL (intensieve begeleiding alternerend leren). Die begeleiding is zeer waardevol en doet de kans op succes van het onderwijstraject stijgen. Daarom mag de financiering van die extra ondersteuning niet afhangen van beschikbare projectmiddelen, maar moet die structureel verankerd worden.

Een ander aspect dat bijzondere aandacht verdient, is de warme overdracht. In de discussie over leren en werken ging het dan steevast over de VDAB als belangrijke partner om leerlingen te begeleiden bij een vlotte en duurzame overgang naar de arbeidsmarkt. Ondertussen wordt er in het kader van het actieplan 'Samen tegen Schooluitval' gewerkt aan Vlaamse krachtlijnen voor een warme overdracht van onderwijs naar levensloopbaanactiviteiten. De verbreding naar

¹⁰ Smet, M., Stevens, C., De Rick, K., De Witte, K., Van Landeghem, G. & De Fraine, B. (2015). *Leren en werken. Evaluatie van het decreet van 2008*, p. 168-169.

¹¹ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Secundair Onderwijs. [Visietekst trajectbegeleiding in de systemen van leren en werken](#), 9 juni 2011.

levensloopbaanactiviteiten past in het feit dat een warme overdracht in het secundair onderwijs niet beperkt is tot de arbeidsmarkt. In lijn met de Vlor-visie uit 2015 is het belangrijk correct en zorgzaam door te verwijzen waar dat nodig blijkt.¹²

3.5 Aanbod kwaliteitsvolle leerwerkplekken garanderen

Gegeven de uitbreiding van werkplekleren en duaal leren in het bijzonder moet er ingezet worden op voldoende leerwerkplekken. Er moeten meer leerwerkplekken zijn dan leerlingen om ervoor te zorgen dat er naar een goede match kan gezocht worden tussen leerling en werkplek. Dat is een voorwaarde om ervoor te zorgen dat niet enkel de sterkste leerlingen, maar ook meer kwetsbare leerlingen, leerlingen uit de aanloopfase, leerlingen met redelijke aanpassingen, leerlingen met een IAC (individueel aangepast curriculum), ... een gepaste plek kunnen vinden in duaal leren.

Uit onderzoek van Tobback e.a. blijkt dat de motieven van de leerwerkplek bepalend zijn voor de geboden leerkansen:

'bij bedrijven waar men besluit om leerlingen op te leiden eerder vanuit een meer maatschappelijk belang dan vanuit het eigen belang, lijkt de kans groter dat er de facto meer leermogelijkheden gegeven worden en dat de trainingsintensiteit ook groter zal zijn, in beide gevallen met het belang van de leerling voor ogen'.¹³

De Vlor lanceert dan ook een oproep aan bedrijven om hun maatschappelijke verantwoordelijkheid op te nemen en zich niet enkel te richten op de sterkste leerlingen van duaal leren. Daarvoor moeten de bedrijven goed geïnformeerd worden over duaal leren (inclusief de aanloopfase) en de ondersteuning die ze kunnen krijgen bij de begeleiding van de leerlingen, bijvoorbeeld via IBAL. Ook de sectoren kunnen een belangrijke rol opnemen bij de ondersteuning van de bedrijven. Daarbij moet er bijzondere aandacht gaan naar de KMO's.

Verder moet er nagedacht worden over welke hefboomen er vanuit het beleid bijkomend ingezet kunnen worden om voldoende leerwerkplekken te garanderen voor een diverse doelgroep. Daarbij moeten bedrijven steeds voor ogen houden dat duaal leren een leertraject is.

Ook leerwerkplekken waar enkel de competenties van smalle kwalificaties kunnen verworven worden, moeten erkend kunnen worden. Nu wordt dit soms als argument gehanteerd om hen niet te erkennen, terwijl jongeren er terecht zouden kunnen voor het verwerven van kwalificaties van niveau 2.

3.6 Vergoeding voor de leerlingen: openstaande vragen

Leerlingen uit een kwetsbare thuissituatie konden in het stelsel van leren en werken voldoende verdienen om op eigen benen te staan. Door de invoering van de OAO (Overeenkomst Alternerende Opleiding) en de gelijkschakeling van de vergoedingen is dat niet meer mogelijk. In de praktijk levert dat heel wat problemen op voor de jongeren die zelf in hun levensonderhoud moeten voorzien en is een traject in duaal leren geen optie meer.

¹² Vlaamse Onderwijsraad, Raad Secundair Onderwijs. [Warme overdracht tussen leren en werken en de VDAB: visietekst](#), 2 april 2015.

¹³ Tobback, I., Verhaest, D. & De Rick, K. (2018). *Het aanbod en de kwaliteit van werkplekken voor duaal leren. Een onderzoek naar de determinanten*. Gent: Steunpunt Onderwijsonderzoek.

Zonder meteen een oplossing voorhanden te hebben, wil de Vlor de situatie van die jongeren onder de aandacht brengen. Beslissingen op het vlak van onderwijsloopbaan zouden immers niet mogen afhangen van de financiële context waarin ze opgroeien, maar wel van intrinsieke motivatie. Daarom roept de Vlor op om de thematiek samen met de andere bevoegde beleidsdomeinen op te nemen.

In de aanlooffase pleit de Vlor voor een vergoeding voor de leerlingen. Hij ziet dat als een manier om de leerlingen te motiveren.

3.7 Transparante communicatie over het aanbod

Bij de aanvang van het schooljaar 2019-2020 is het aanbod in het secundair onderwijs bijzonder complex: duaal leren gaat officieel van start, de aanlooffase gaat van start maar nog niet in de scholen voor voltijds onderwijs, het dbso en de leertijd blijven voorlopig bestaan, de POT worden NAFTA, de modernisering van het secundair onderwijs begint vanaf het eerste leerjaar van de eerste graad, ... Niet alleen voor leerlingen en ouders is het moeilijk om het overzicht te bewaren.

In vroegere adviezen over duaal leren is er systematisch aangedrongen op een goede communicatie over duaal leren met het oog op een brede bekendmaking. In de fase waarin we nu zitten is het niet alleen belangrijk daar op in te zetten, maar ook op de informatie over de eigenheid van de verschillende onderwijsvormen en leerwegen zodat leerlingen en ouders goed onderbouwde keuzes kunnen maken en indien nodig daarbij deskundig ondersteund kunnen worden. Daarbij moeten elementen zoals statuut, vergoeding en eventuele gevolgen voor studentenarbeid en het groeipakket helder zijn.

4 Wat met leerlingen uit dbso die geen plaats vinden in duaal leren?

4.1 Onzekerheid na het uitdoven van leren en werken

Zodra leren en werken uitgedoofd is, is niet duidelijk waar de leerlingen uit het dbso terecht zullen komen. Er is immers geen een-op-een relatie tussen het huidige en toekomstige onderwijsaanbod. Dat creëert heel wat onzekerheid.

Een deel van de leerlingen zal de overstap naar duaal leren, met inbegrip van de aanlooffase, kunnen zetten mits de voorgestelde aanpassingen worden doorgevoerd zoals voorgesteld in het eerste deel van het advies. Of het doelpubliek van de huidige brugprojecten in de toekomst terecht zal kunnen in de aanlooffase, zal moeten blijken bij de uitrol.

Men zou kunnen redeneren dat jongeren die noch arbeidsrijp noch arbeidsbereid zijn, een plek vinden in het voltijds onderwijs. Maar zijn die leerlingen dan wel schoolbereid? Uit de cijfers van problematische afwezigheden blijkt in elk geval dat er zich een probleem stelt voor deze doelgroep: 98,0% van de leerlingen uit het dbso had minstens 5 problematische afwezigheden

(B-codes) en 55,2 % had minstens 30 B-codes in het schooljaar 2016-2017. Ter vergelijking: in het voltijds gewoon secundair onderwijs gaat het om respectievelijk 14,8% en 1,6%.¹⁴

De Vlor maakt zich in het bijzonder zorgen over de toekomst van de huidige doelgroep in de voortrajecten. Vaak gaat het om jongeren met sociale of persoonlijke problemen. Inhoudelijk stelt er zich geen probleem om die jongeren te begeleiden via NAFT, maar zullen ze er in de toekomst effectief terecht kunnen gegeven de capaciteit? (cfr punt 4.3)

De POT's worden vanaf 1/9/2019 omgezet naar NAFT-trajecten, maar werken nog volgens de POT-regelgeving omdat ze onderdeel blijven van leren en werken tot het stelsel uitgedoofd is. De ongelijkheid tussen de regelgeving voor de NAFT in leren en werken en de NAFT in de andere onderwijsvormen (breedte en flexibiliteit van het aanbod, aanbod na 18 jaar) moet zo snel mogelijk weggewerkt worden (cfr punt 5). Ook voor de POT-doelgroep is er inhoudelijk geen probleem om een plek te krijgen in de NAFT-werking op voorwaarde dat er voldoende capaciteit is.

4.2 Uitbouw van leerlingenbegeleiding cruciaal

Door het decreet leerlingenbegeleiding van 2018 is elke school verantwoordelijk voor de uitwerking van een beleid rond leerlingenbegeleiding. Leerlingenbegeleiding situeert zich op vier domeinen: de onderwijsloopbaan, leren en studeren, psychisch en sociaal functioneren en preventieve gezondheidszorg. De maatregelen vertrekken steeds vanuit een geïntegreerde en holistische benadering voor de vier begeleidingsdomeinen en dit vanuit een continuüm van zorg. De CLB's ondersteunen de scholen hierbij. Bij de doorverwijzing naar een schoolextern aanbod neemt het CLB een draaischijffunctie op.

De uitbouw van een goede interne leerlingenbegeleiding, zowel preventief als remediërend, is cruciaal voor de begeleiding van de doelgroep uit leren en werken die naar de voltijdse scholen komt. Zijn de scholen daar op voorbereid? Dat is bijzonder belangrijk omdat we vandaag vaststellen dat in leren en werken heel wat leerlingen terecht komen die (mogelijk te snel) worden doorverwezen door voltijdse scholen. Door het verdwijnen van leren en werken valt die mogelijkheid weg. Het zal dus bijkomende inspanningen vragen van scholen om een antwoord te bieden aan de stijgende complexiteit van de zorgvragen. Er leeft dan ook een grote bezorgdheid over de druk die er op de leerlingenbegeleiding van de scholen afkomt.

Schoolexterne trajecten zoals NAFT kunnen wel wat druk van de scholen weghalen, maar mogen niet gebruikt worden om probleemleerlingen door te schuiven. Het is bovendien niet evident om leerlingen tijdelijk uit een lineair onderwijstraject weg te halen en ze daarna terug te laten aansluiten.

Het referentiekader voor onderwijskwaliteit (OK) en de nieuwe eindtermen onder de sleutelcompetenties 'leercompetenties', 'loopbaancompetenties', 'sociaal-relatieve competenties' en 'lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn' zijn belangrijke hefboomen om scholen te versterken op het vlak van leerlingenbegeleiding.

¹⁴ Agodi (2018). [Wie is er niet als de schoolbel rinkelt? Evaluatie 2016-2017](#), p. 55-56.

4.3 Onderwijskwalificerende trajecten binnen onderwijs prioritair

Het recht op onderwijs is een belangrijk uitgangspunt voor de begeleiding van de huidige doelgroep van leren en werken. Dat betekent dat jongeren zo lang als mogelijk in een onderwijslogica moeten meegenomen worden met zicht op kwalificatie. We moeten voorkomen dat er binnen of buiten het onderwijs een parallel circuit ontstaat om kwetsbare jongeren op te vangen.

Binnen de beschikbare mogelijkheden en instrumenten moeten trajecten uitgewerkt worden die zo goed mogelijk aansluiten bij de noden van de leerlingen. Trajectbegeleiding, flexibele trajecten, samenwerking met externe partners, de aanwezige expertise van de CDO's maximaal inzetten, ... kunnen bijdragen aan die doelstelling.

4.4 Capaciteit van de NAFT verhogen

Zoals blijkt uit de voorgaande paragrafen, kunnen de NAFT (Naadloos Flexibele Trajecten) een belangrijke rol opnemen in de begeleiding van jongeren uit de huidige doelgroep van leren en werken. De NAFT hebben als doel schooluitval en vroegtijdig schoolverlaten in het secundair onderwijs tegen te gaan door het aanbieden van maatgerichte, flexibele trajecten. In tegenstelling tot de POT, die beperkt waren tot leerlingen uit leren en werken, kunnen NAFT ingezet worden in heel het secundair onderwijs. Daarenboven gaat het niet enkel om trajecten met leerlingen, maar kunnen er ook trajecten met klassen, leraren(teams) en scholen opgezet worden. De Vlor is tevreden met die uitbreiding van de werking. Anderzijds baart die ook zorgen omdat de middelen niet aangepast zijn aan de verbrede doelgroep.

Dat betekent dat de capaciteit vermoedelijk snel zal overschreden worden. Leerlingen die aangemeld zijn door het CLB komen dan mogelijk op een wachtlijst terecht. De nood verschilt per regio, maar zeker naar het einde van het schooljaar worden er in een aantal regio's grote problemen verwacht. Het is problematisch dat de meest kwetsbare jongeren met wachtlijsten geconfronteerd kunnen worden. Daarenboven zullen de wachtlijsten steeds vroeger in het schooljaar opduiken als het aanbod ontoereikend is omdat eerst de wachtlijsten van het vorig schooljaar moeten weggewerkt worden.

Er wordt dan ook met aandrang gevraagd dat het beleidsdomein Welzijn de enveloppe voor de NAFT verhoogt om bijkomende capaciteit te creëren. De urgentie kan niet onderschat worden aangezien er nu al in sommige regio's een tekort is. Een verhoging van de enveloppe is de enige manier om de noden van de doelgroep te lenigen. Vanaf het begin is er een nauwgezette monitoring nodig zodat er snel kan bijgestuurd worden in functie van de noden.

4.5 Onderwijskwalificerende trajecten buiten het leerplichtonderwijs verkennen

Voor jongeren die hun onderwijstraject niet afronden in het leerplichtonderwijs, zijn er mogelijkheden om zich te kwalificeren via het tweedekansonderwijs (TKO) of de examencommissie. Voor sommige leerlingen kunnen dat waardevolle pistes zijn in hun onderwijsloopbaan. De Vlor start een traject waarin de mogelijkheden voor samenwerking tussen het secundair onderwijs, tweedekansonderwijs en de examencommissie worden verkend.

5 Nood aan overgangsmaatregelen

Voor de overgangsfase waarin duaal leren opstart en waarin leren en werken nog bestaat, vraagt de Vlor aandacht voor:

- de dringende nood aan een omvormingskalender voor leren en werken:
Zo hebben scholen en centra een zicht op de termijn waarbinnen ze een aantal keuzes moeten maken en kunnen ze zich voorbereiden op een aantal wijzigingen;
- een uitbreiding van de NAFT in leren en werken van 18 jaar naar 25 jaar. Dat komt tegemoet aan een langlopende vraag van de Vlor om de begeleiding van de meest kwetsbare jongeren niet stop te zetten op 18 jaar. Daarnaast zou dit in lijn liggen met de mogelijkheid om NAFT in de andere onderwijsvormen te organiseren tot 25 jaar.

6 Belang van monitoring

De invoering van duaal leren en de uitdoving van leren en werken kan een belangrijke impact hebben op verschillende onderwijsvormen en op de ongekwalificeerde uitstroom. Daarom is monitoring op basis van administratieve data en wetenschappelijk onderzoek cruciaal. Bij de wetenschappelijke evaluatie van leren en werken¹⁵ bleek het bijzonder moeilijk om over de juiste gegevens te beschikken. De Vlor vraagt dan ook om er nu vanaf het begin werk van te maken. Wat er zeker moet meegenomen worden in de monitoring (geen limitatieve lijst):

- de instroom in duaal leren, maar ook in de andere onderwijsvormen naar aantallen en het profiel van de jongere(n), minimaal op het vlak van schoolse achterstand, migratie-achtergrond en functiebeperking;
- de beschikbaarheid van de leerwerkplekken;
- de arbeidsdeelname;
- het spijbelen in school en op de leerwerkplek;
- de uitstroom naar de arbeidsmarkt en het hoger onderwijs vanuit duaal leren;
- het aantal plaatsen in NAFT, in- en uitstroom in NAFT, regionale spreiding, duurtijd van de trajecten, het soort vragen die NAFT krijgen (begeleiding op leerling- of schoolniveau), of de schoolondersteunende trajecten effectief voortvloeiën uit de begeleiding van individuele leerlingen, de loopbaan van jongeren die na een NAFT terug aanknopen bij een schooltraject, inhoudelijke kwaliteit (via onderwijs- en zorginspectie);
- het aantal leerlingen in de aanloopfase, in- en uitstroom, duurtijd van de trajecten, behaalde kwalificaties en hoe succesvol de doorstroom is naar duale trajecten.

Marleen Colpin
secretaris Raad Secundair Onderwijs

Saskia Lieveyns
voorzitter Raad Secundair Onderwijs

¹⁵ Smet, M., Stevens, C., De Rick, K., De Witte, K., Van Landeghem, G. & De Fraine, B. (2015). *Leren en werken. Evaluatie van het decreet van 2008*, p. 171.

Bijlage: Inschrijvingen in leren en werken (1/2/2019)

Normaal Economisch Circuit (NEC)	2741
AI BIO 99AN330	2
AI DA 99AN300	214
AI IBO 99AN310	1
AI ILW 99AN350	8
AL interim 99AN370	1
AL JOJO 99AN360	3
AL ovk Alternierende Opleiding	2051
AI Soc Mar 99AN320	318
Duaal Leren OAO	142
Duaal leren Sociale Maribel	1
Thuishelper - cfr decreet	10
Andere	618
AL vrijwilligerscontract 99AN380	134
Bijkomende opleiding - cfr decreet	340
Cult, soc of sportactiviteiten - cfr decreet	8
Sportopleiding - cfr decreet	136
Persoonlijke Ontwikkelingstrajecten (POT)	595
POT 13 uur	269
POT 15 uur in combinatie met Brug	7
POT 15 uur in combinatie met VT	5
POT 28 uur	314
Brugproject (BRUG)	1031
Voortraject (VT)	546
Niet Onmiddellijk Beschikbaar (NOB)	797
NOB omwille van andere redenen	414
NOB omwille van screeningsperiode	383
Te Oriënteren (TO)	2534
Duaal leren te oriënteren	6
Te oriënteren- POT	152
Te oriënteren- VT	211
Te oriënteren- Arbeidsdeelname	1084
Te oriënteren- BRUG	585
Tewerkstelling minder dan 13 uur	2
Ingeschreven maar nog geen registratie v/d fase	494
Totaal ingeschreven in dbso op 1/2/2019	8872
Totaal ingeschreven in leertijd op 1/5/2019	1712